LEDNDE LAYINELEN

Baalaa-Sandei-Maalianndo

KPEMAA KULUKAN FUKA

O co vele kpeku mi vana miigu sondo o kpeku naamu naa coo?

Vana denesinaa maa Sosefu Kiiselubo (Joseph Kizerbo) vaa a sangala ndu, hali vana no maa bii a taasi.

Leŋnde soei sondo niŋnde Afiliki co ni, lelan be o ke soei beelen maa leŋii celennde. Te vana tofa pe, pooŋia co i soo le ?

Lanaa koolanndo a biibulo la poonian o co o sondoo ninnte felen te la comulun vannda le?

Vanaa loonun denesinaa naa paandoova a kindin maa teenguu naamula kekke laco nda o lebol mee nda peeku lan de a coolu lee a faŋa lecoo le.

Vanaa pilenpilenaa a sina kan a naamulan a kindin maa dii soon paandon Afiliki, kaalen Mali mee le kandunnde o « **Celanndo Kulukan fuka nin** »

Sawma calii vaanaa suaa S.A nda alaadilan lakine i tosan Kankannde (Leŋnde Layinelen) yoonnun o paangii fuo 1998 ve, vanaa suaa dimi banbalannde a feenei Afiliki kpengii paale delee, vanaa nuunaa denesinaa Lakine a haa Senekal maa nunan a kpeku denesinaa cokpeleninndo na tosaa a sondokololan o koo vo.

O kon nda ce ni maa o nan taw mi naamula naalan la kandan. Lelaŋ maa muli holla Kaalen Mali coo.

Savala Kaalen Mali o poonian o celan koobola 44 nola moo kanda naamulalan.

Kε, vanaa sola yiyanndo o soon paandon Mali o koo a yaasia bɛlɛkɛ le mun yingilaa sinaa le. O yaw Yibili Tamisir Nian (Djibril Tamsir Niane) poonia vo ni « **L'Epoque Mandingue** » (Telenndo mandin) nboo sua a « **Kulukan fuka tekon te Cienndo piɔwvo** » o koo. Mi yiyannda lebolta kpema dimin lenin kɛ vanaa dimia a bii nɛnɛ bila le.

O tasoo ni mi Vanaa lanaamua nda vanaa suaa a delkol le kpema pooniaa.

Kpema poonian o calii vanaa sinaa lamua nda maa yaasia yaw Bakali Sumano a ya koofano Abudule Kanunte.

Ta vana nata bendulan la cuenunnte te vanaa kolkalua a cel maa yongan kolkalan te.

Kpema Kulukan fuka (kuulen kankaba, lɛŋnde Malilen) o yɔŋnun 1236, telen Mandin fula o cɛlen nin Simlakinə Sumavolo Kante o ba vo.

Lelan, kpema Kulukan fuka covo haw yungulan manden faw diyoo naapile o co a vanacieyei, valtan, songolan ciiyo, vannda seenaa, calan ikeiyo a celanndo o koo vo.

Coloba yoŋnun Sunyata Ketta nda Sumavolo Kante tayɛn Kilinaa hiovoo, mi masaa Kamayan Kamala veelu kpema Kulukan fuka. Vanlaandua faw a va a veelaa, kani vanaa nda yεε a va lon.

Palei to a i niin kpema kon tosan o holte Samadi bobo, o va masaa Bobo vo.

Soei tasi i dimin o calii ken kando vo co kpema yonyolaa masaa to a niin ni Sunyata Ketta o ba ni.

Kon hiovoo maa ke vannda soei, o kon kooli mi kpema koobola 44 ho celnun.

A mei nene kooli o vanacieyei nin te: calii vandaceeyaa, dila ndaalan, masalen hivio, soon lakeon, fonda vanlaandua o caltan nin, yungulen, naamoo a malolahikio, mialla, caltan kandaa, soon paandon kandaa a mun teenguuvo, songolan ciiyo. Mi mun kpow n dimin.

Hei kpeekpee i dimin o calii ken Kankanni.

A vanaa sinaa lamua puaaliyo mollo, n sina maa soon mun n co coolu yaasian lapi le baala cooloo dindio.

Siliman Kuyate

Vana kolkaloo cisi kitio Kankan.

I. CALII VANDACEEYA

Kəəbə 1 : Naa vandaceeyaa mande a cal ni :

- Vanaa siiluan nbanbeiya nvan 16
- Vanaa lemasaa vanaa 4
- Mandea, vanaa makoova nda 5
- Vanaa μεcaa (yella a vanaa baalala yεiyεa) nda 4

Kundalan yeiyelan faw no baala ndo.

Kɔɔbɔɔ 2: Vanaa μεcaa (yella) a no ni maa dimulu masaa toμaa, maa va vanaa ndaa silaa, maa kandaa lɛŋnden a soεi cɛɛi.

Κοοbοο 3 : Vanaa makoova (mandea) a co koofa peeku vannda koolando va ni. Be no moo ke nda beelen.

Kɔɔbɔɔ 4: Vandaceeyaa a cal a lanbilan. Masaa co bollen ni. Vanaa velun o vosila yaa (3) bengua a co lanbio ni.

Kangbea a nola maa soongu le natalan cua a vanacieyei o koo.

Kɔɔbɔɔ 5: Vanacie vanacie no di yoomua a vɛlɛ vanacieyεi ndɔɛ kandaa. Lelan vanavana tosa pɛ vana dɛnɛ voondo, diyo ndu ni.

Kəəbəə 6: Le coloba pesolaa, mee mi tonndo handun diyei coo.

Kəəbəə 7: Bolalen a tanalan la kelun mandennda tayen. Lelan seengiannda fula pe kundalan ndan tayen, la no mi la sinnun songo le.

Bolalen le co cuanbia nda fina mamaa a kala mamaa tayen, celanndo a pisultan la co laki ni.

Kววbวว 8 : Kettaa hɛlin le va yungu le masaa.

Kɔɔbɔɔ 9: Baala fawfawvo co silaa ni. Lelan yoomuma finan, yoomuma bε ni.

Kəəbəə 10: N yilannun yilan biisio.

Κοοbοο 11: Te laanun tekon te hoo numndo naanun num pε o vanaa nia callo lo pε, kua ndu kooli le.

Κοοbοο 12: Finaa yongu kiyo ni, kε la ke cuanboo masalen te finaandova pile co pε yoomu.

La yongu looloo cuanbo ponboo masalen te.

Kɔɔbɔɔ 13: La tεεnbuu looloo namakalla (yella) kollo le.

Kɔɔbɔɔ 14: La tεεnbuu looloo vanlaandua, kalaa naa koltan te.

Kəəbəə 15: La hol looloo lano pilaa baw le te a bii ponondo seiyo le.

Kəəbəə 16: Handənndo baalaa idiiyeicəl ndaa coo, vanlaandua bennda ma səənguu le masalen vilio.

Kəəbəə 17: Coola tosa vəsilan 40 lan, la nə mi la sinnun tonaa.

Kววbวว 18 : N kennun bendulen beelen.

Kəəbəə 19: Lefua nda niəm vanapənə oo vanapənə nə ni.

Κοοbοο 20: La saangia ceya le. La ke nda paale pengialen le pile o loo bengu. La tosa mi a mal baala o telen bennda vo bengu. A no kpaaya ceo co ke o co o bolo congu ndoo coo le.

Kəəbəə 21: Vana hiiw kəlan laandua masaa, laandua vanaa nia calla, laandua mandenə, laandua vana makoo, caando a vana nia məsəŋan.

Kəəbəə 22: Cəmnənndo cəm vanapənbəyei vanaciyo ni, tusinndo co bəəbəəyei ndəei.

Kɔɔbɔɔ 23: La fuulian makɔɔ le. La kε diomnden bεεlen.

Kəəbəə 24: La del miallo coo le.

Kววbวว 25 : Kiilaa no mo sola กะทะ voon o kiilalen hivio mande te.

Kəəbəə 26: Tovaa kalafanndo sim n'avait toa laki le.

Kɔɔbɔɔ 27: Cuanbɔ felegoo tiwba moo kuε o now mεεyan ma pɛ ndu, Vεε kpɛ lavosi co le.

Vanaponoo sola pe vosilan 20, o tiwba moo yil lanoo.

Kəəbəə 28: Nawva nda 3 a co fuloo ni: cuaw o pile, kalaa nda finaa a nion.

Kəəbəə 29 : Nə piəvaa celnun ke mee mi dentan la va :

- Te poo co vanapono le ;
- Te vana pile seema pe;
- Te vanapono nola kpekula yungulen vilio le.

Now va pe seinonndo, la fula o ciyo kooli.

Kəəbəə 30 : N malannun vanaa yeema malaa va.

Kəəbəə 31 : N kennun vanaysi, nəw a calaniksiysi beslen.

Kəəbəə 32 : Dii yaaməə numndo ke tusi ndu senbulan te.

Kəəbəə 33 : O bəənianndan, la dəənun paale a kiila nia, la celan vella-velle.

II. BOLOFAA (NE SOLAA)

Кээbээ 34: О neilan laŋuenu coo vana səla ne ni : piondəə, kiyo, singaa, baalaa a keə. Səla nə sei loo, co səla kende le.

Kɔɔbɔɔ 35: Now cennun pε lɛŋ, mi vananɔɔ sinan te o nola sinnun lelɛnndo le vosial hiɔolu la hiw le.

- Kəəbəə 36: Komə hipplundə nawvo, vana co ndu kandaa vo nə ni.
- Kəəbəə 37: A singaa o kəə, nawvo ndu pile, saa nda hiəəlu tekon te cuinnda nda hiəəlu.
- Kəəbəə 38: Səə dəw pe peltan la hisəlu, vana o co o ba vo nə o pile.
- Kɔɔbɔɔ 39: Kiinboo le yian faŋaa co levui le, te o co le lakɔ a ndu o bεε le.

III. YONDOO KANDAA

- Kəəbəə 40 : Ne səla naa bendoo bundəə co ni, be nə moo kanda ndu le nvan faw.
- **Κοοbοο 41**: Te a va pε yinnden maloo, tofa leŋ te, tofa o yomnde coo.
- **Kɔɔbɔɔ 42**: Colua no mi a va yiyaa telennda vaalan, kovolan la cuu pε a malnun. Tunndo, naayo, dokuuvo a sowvaa a co lenin te.

IV. DIOMNDA MEELAALAN

- Kɔɔbɔɔ 43: Balaa Fasake Kuyate hɛlin le va soon bolten a le vaa vana ciyaa lasongoo le mande.
- Kəəbəə 45: Vana teenbuu pe neilanndan pe o pengin. Be no moo handu kollo lan co naa naa faw.